

УДК 338.439.02:351.82

Мостова А.Д.,
кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри міжнародного маркетингу,
Університет імені Альфреда Нобеля

Mostova Anastasiia,
Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer of International Marketing Department,
Alfred Nobel University

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАТЕГІЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Мостова А.Д. Правове забезпечення стратегії продовольчої безпеки держави. У статті представлено основні елементи системи правового забезпечення стратегії продовольчої безпеки держави. Розглянуто нормативно-правові акти у сфері регулювання таких основних стратегічних напрямів продовольчої безпеки, як гарантування достатнього продовольчого забезпечення для кожного громадянина; формування ефективного, соціально спрямованого аграрного сектору економіки; методичне забезпечення оцінювання стану та загроз продовольчої безпеки за допомогою визначення основних індикаторів її стану; підтримання достатності споживання та економічної доступності продовольства; забезпечення стійкого розвитку аграрного сектору економіки; забезпечення якості та безпеки продовольства; регулювання аграрного виробництва та аграрного ринку; регулювання продовольчого резерву України. Досліджено ключові проблеми в правовому регулюванні стратегії продовольчої безпеки. Запропоновано напрями вдосконалення правового регулювання стратегії продовольчої безпеки.

Ключові слова: продовольча безпека, стратегія продовольчої безпеки, правове забезпечення.

Мостовая А.Д. Правовое обеспечение стратегии продовольственной безопасности государства. В статье представлены основные элементы системы правового обеспечения стратегии продовольственной безопасности государства. Рассмотрены нормативно-правовые акты в сфере регулирования таких основных стратегических направлений продовольственной безопасности, как гарантирование достаточного продовольственного обеспечения для каждого гражданина; формирование эффективного, социально направленного аграрного сектора экономики; методическое обеспечение оценивания состояния и угроз продовольственной безопасности с помощью определения основных индикаторов ее состояния; поддержание достаточности потребления и экономической доступности продовольствия; обеспечение устойчивого развития аграрного сектора экономики; обеспечение качества и безопасности продовольствия; регулирование аграрного производства и аграрного рынка; регулирование продовольственного резерва

України. Исследованы ключевые проблемы в правовом регулировании стратегии продовольственной безопасности. Предложены направления совершенствования правового регулирования стратегии продовольственной безопасности.

Ключевые слова: продовольственная безопасность, стратегия продовольственной безопасности, правовое обеспечение.

Mostova Anastasiia. Legal support of the state food security strategy. The article presents the main elements of the legal system of the state food security strategy. There are considered the main legislative acts in the regulation of basic strategic directions of state food security: the guaranteeing of sufficient food security for each citizen; the formation of an effective, socially oriented agricultural sector of the economy; the methodological support for the assessment of the state and threats to food security by identifying the main indicators of its status; the maintaining of high food consumption and food affordability; the ensuring of sustainable development of the agricultural sector of the economy; the food quality and safety assurance; the regulation of agrarian production and agrarian market; regulation of Ukraine's food reserve. The basic legal acts in the regulation of agrarian production and agrarian market are systematized. The strategic priorities of formation of economic and legal and organizational conditions of competitive production of agricultural products and food, functioning of the food market to meet the internal needs of the state for food and development of export potential are studied. Key issues in the legal regulation of the food security strategy are explored. On the basis of the conducted research, the main problems of legal support for the state food security strategy are formulated, in particular: the lack of a procedure for development of the state food security strategy at the legislative level; the lack of systematic legal regulation of strategic directions of food security and fragmentation of legislative acts in this field; the lack of practical mechanisms for strategic food security; the limited powers of public authorities entrusted with the implementation of food security functions. These main directions should be enshrined in a separate document – the food security strategy. The directions of improvement of the legal regulation of the food security strategy are proposed. They include the development of the model of state food security management and its fixing at the legislative level for regulation of economic, legal and organizational aspects of the activity of the state in the protection of food interests, further development, and systematization of law in food security and integration with international legal norms.

Key words: food security, food security strategy, legal support.

Постановка проблеми. В сучасних умовах розвитку суспільства вирішення системної проблеми гарантування національної продовольчої проблеми потребує посиленої уваги. На фоні загострення глобальних соціальних, економічних, екологічних проблем світова продовольча криза підсилює необхідність участі держави у вирішенні продовольчої проблеми. Всі розвинені країни світу мають на загальнодержавному рівні розроблені стратегії, національні програми, спеціальну законодавчо-правову базу про продовольчу безпеку [1]. Стратегія продовольчої безпеки та механізми продовольчого забезпечення населення продовольством необхідної кількості, якості та безпеки є важливим критерієм, що не тільки характеризує рівень соціально-економічного розвитку держави, але й формує надійне підґрунтя для забезпечення соціальної стабільності й стійкого економічного зростання держави, збереження та примноження найбільш цінного ресурсу, яким є здоров'я нації.

Згідно зі Стратегією розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року стратегічними напрямками розвитку агропродовольчого ринку є вдосконалення інфраструктурного забезпечення та створення необхідних умов для реалізації сільськогосподарської продукції та продовольства задля розширеного відтворення виробництва, своєчасного надходження та ефективною реалізації збутовими каналами, а також забезпечення доступності й достатності продовольства для населення [2]. При цьому стратегічною метою продовольчої безпеки є гарантування продовольчої незалежності за окремими продуктами. З огляду на викладене

актуальним є формування національної моделі продовольчої безпеки та її основи, якою є система правового забезпечення, яка б сприяла забезпеченню населення безпечними та якісними продуктами харчування, стабільності та достатності обсягів вітчизняного виробництва продовольства для гарантування продовольчої незалежності України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем правового забезпечення продовольчої безпеки присвячено наукові праці вітчизняних вчених-юристів в аграрній сфері, зокрема роботи В.М. Єрмоленка, Т.В. Курман, С.О. Лушпаєва, А.М. Статівки, В.Ю. Уркевича, які є фундаментальними у формуванні правової бази стратегії продовольчої безпеки держави. Вагомий науковий внесок складають дослідження вчених, присвячені окремим складовим правового забезпечення продовольчої безпеки, таких як С.І. Бугера [4], О.І. Менів, Л.В. Струтинська-Струк, А.Ю. Тригуб [5], М.М. Чабаненко. Названі науковці досліджували такі правові аспекти формування продовольчої безпеки держави, як збереження, охорона та відтворення ґрунтів та інших природних ресурсів, розвиток селекційної діяльності, використання сучасних технологій аграрного виробництва, засобів захисту рослин [3]. Однак у наукових працях розглянутих фахівців недостатньо ґрунтовно досліджено питання правового забезпечення формування стратегії продовольчої безпеки.

Формулювання завдання дослідження. Метою статті є дослідження системи правового забезпечення стратегії продовольчої безпеки держави, виявлення основних проблем та розроблення напрямів удосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Основа формування стратегії продовольчої безпеки держави й застосовуваних у її складі механізмів та інструментів державного регулювання аграрного сектору економіки становить система правового забезпечення, у складі якої функціонують правові норми, тобто загальні й спеціальні закони та підзаконні акти [8].

Згідно з Конституцією України право на продовольче забезпечення полягає у визнанні життя, безпеки та здоров'я людини найвищою соціальною цінністю. Кожен громадянин забезпечується правом на достатній життєвий рівень, зокрема достатнє харчування.

Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року» від 17 жовтня 2013 року № 806-р є основним правовим документом, що визначає засади формування ефективного, соціально спрямованого аграрного сектору економіки, а також напрями забезпечення продовольчої безпеки держави [2].

Основою правового забезпечення формування стратегії продовольчої безпеки є Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24 червня 2004 року № 1877-IV. Згідно з цим правовим актом продовольча безпека – це захищеність життєвих інтересів людини, яка виражається у гарантуванні державою безперешкодного економічного доступу людини до продуктів харчування задля підтримання її звичайної життєвої діяльності [9]. Відповідно до чинної сьогодні Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 року № 1158-2007-п, основними критеріями продовольчої безпеки є достатність продовольчого споживання, доступність продовольчого споживання, продовольча незалежність [3].

Важливою щодо вирішення питань формування стратегії продовольчої безпеки є Постанова Верховної Ради України «Про Програму діяльності Кабінету Міністрів України» від 11 грудня 2014 року № 26-VIII. Цей документ визначає основні напрями реалізації продовольчої політики, зокрема проведення земельної реформи, вдосконалення орендних відносин, підтримку та розвиток малого й середнього бізнесу на селі, стимулювання експорту сільськогосподарської продукції. Наголошується на необхідності внесення змін та вдосконалення нормативно-правових актів щодо регулювання відносин у сфері володіння, розпорядження та використання земельних, лісових, водних та інших природних ресурсів. Серед ключових напрямів удосконалення системи правового забезпечення слід назвати розвиток механізмів державної підтримки аграрного виробництва, фінансування фермерських господарств, розвиток інфраструктури аграрного ринку, стимулювання розвитку підприємницької діяльності в аграрному секторі, гармонізацію законодавства у сфері безпечності харчової продукції із законодавством ЄС, розвиток сільських територій [3]. Отже, в Україні започатковано формування нормативно-правової бази, спрямованої на забезпечення ефективного правового регулювання забезпечення продовольчої безпеки держави.

Важливим аспектом формування стратегії продовольчої безпеки є оцінювання її стану, для чого на

законодавчому рівні розроблено низку методичних рекомендацій для визначення основних індикаторів продовольчої безпеки. Загальні методичні підходи до аналізування стану продовольчої безпеки як однієї зі складових економічної безпеки викладені в Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України від 29 жовтня 2013 року № 1277 [10]. Оцінювання рівня продовольчої безпеки найчастіше проводиться за методикою визначення основних індикаторів продовольчої безпеки «Деякі питання продовольчої безпеки» від 5 грудня 2007 року № 1379, яка містить перелік індикаторів та їх порогових значень [11]. У проекті Закону України «Про продовольчу безпеку України» № 8370-1 надано перелік індикаторів, що характеризують стан загрози продовольчій безпеці України за невідповідності фактичних значень індикаторів встановленим граничним показникам [12].

Достатність споживання продовольства населенням визначається такими правовими актами, як Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення» від 11 жовтня 2016 року № 780; Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Методичних рекомендацій для лікарів загальної практики – сімейної медицини з приводу консультування пацієнтів щодо основних засад здорового харчування» від 14 січня 2013 року № 16; Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Норм фізіологічних потреб населення України в основних харчових речовинах та енергії» від 18 листопада 1999 року № 272.

Економічна доступність продовольства закріплена у Законі України «Про прожитковий мінімум» від 15 липня 1999 року № 966-XIV; Наказі Міністерства соціальної політики України, Міністерства аграрної політики та продовольства України, Державної служби статистики України «Про затвердження Методики визначення прожиткового мінімуму» від 3 лютого 2017 року № 178/147/31. Правові акти визначають прожитковий мінімум та інструменти його встановлення й забезпечення, необхідність його врахування під час реалізації державою конституційної гарантії населення на достатній рівень життя.

Основою ефективною стратегії продовольчої безпеки є стійкий розвиток аграрного сектору економіки та комплекс заходів для його забезпечення. Відповідно до Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24 червня 2004 року № 1877-IV основним інструментом гарантування національної продовольчої безпеки є система державного цінового регулювання на сільськогосподарську продукцію та продовольство. У Законі визначено об'єкти та порядок регулювання ціноутворення, наведено заходи фінансової підтримки аграрних підприємств, державної підтримки виробників продукції тваринництва та інших сільськогосподарських товаровиробників [9].

Згідно з чинним сьогодні Законом України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» від 18 жовтня 2005 року № 2982-IV гарантування продовольчої безпеки на стратегічному рівні потребує сприятливих правових, економічних, політичних, організаційних умов аграрного вироб-

ництва. Стратегічні цілі продовольчої безпеки передбачають забезпечення стійкого всебічного розвитку сільських територій та вирішення соціальних проблем на селі. Слід відзначити, що положення цього нормативно-правового акта мають дещо декларативний характер та не розкривають детальні заходи й інструменти досягнення поставлених стратегічних цілей.

Аналогічні стратегічні пріоритети визначає Закон України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» від 17 жовтня 1990 року (редакція від 4 листопада 2018 року) № 400-ХІІ. Найбільш важливою умовою продовольчої безпеки держави є високий рівень соціально-економічного розвитку села.

Важливим щодо розроблення й реалізації стратегії продовольчої безпеки є Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 9 грудня 2005 року «Про стан агропромислового комплексу та заходи щодо забезпечення продовольчої безпеки України»» від 28 грудня 2005 року № 1867/2005. Указ визначає головні напрями державної політики у сфері гарантування національної продовольчої безпеки. Серед стратегічних пріоритетів забезпечення державної продовольчої безпеки в Указі не наведено забезпечення економічної доступності продовольства, яка, відповідно до проведених досліджень, є найбільш гострою для населення України.

Одним зі складників правового забезпечення продовольчої безпеки є формування системи якості й безпеки сільськогосподарської продукції та продовольства відповідно до міжнародних норм. Правове регулювання якості й безпеки продовольства охоплює перелік законодавчих актів. Подальший розвиток законодавчої бази гарантування продовольчої безпеки у цьому напрямі потребує вдосконалення використання генетично модифікованих організмів в Україні. Правова база регулювання якості й безпеки продуктів харчування потребує гармонізації українського законодавства відповідно до європейських норм.

Основними правовими актами у сфері забезпечення якості та безпеки продовольства є Закони України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» від 23 грудня 1997 року № 771/97-ВР, «Про вилучення з обігу, переробку, утилізацію, знищення або подальше використання неякісної та небезпечної продукції» від 14 січня 2000 року № 1393-ХІV, «Про внесення змін до Закону України «Про якість та безпеку харчових продуктів та продовольчої сировини»» від 6 вересня 2005 року № 2809-ІV, «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» від 10 липня 2018 року № 2496-VIII, «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів» від 31 травня 2007 року № 1103-V, «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24 лютого 1994 року № 4004-ХІІ, «Про захист прав споживачів» від 12 травня 1991 року № 1023-ХІІ тощо. Правові акти цієї групи визначають порядок забезпечення безпечності та якості продовольства, регулюють права та обов'язки виробників і продавців продуктів харчування, якість та безпечність продуктів харчування, виробництво та обіг продовольства тощо.

Слід звернути увагу на правові акти у сфері регулювання аграрного виробництва та аграрного ринку, що забезпечують стратегічні пріоритети формування економіко-правових та організаційних умов конкурентоспроможного виробництва сільськогосподарської продукції та продовольства, функціонування продовольчого ринку для забезпечення внутрішніх потреб держави у продовольстві та розвиток експортного потенціалу.

Зокрема, система правових актів у сфері регулювання продовольчого резерву України включає Закон України «Про державний матеріальний резерв» від 24 січня 1997 року № 51/97-ВР, Закон України «Про державний бюджет України» від 23 листопада 2018 року № 2629-VIII, Закон України «Про публічні закупівлі» від 25 грудня 2015 року № 922-VIII, Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Державне агентство резерву України» від 8 жовтня 2014 року № 517, Постанову Кабінету Міністрів України «Про Аграрний фонд» від 6 липня 2005 року № 543. Названі правові акти відповідають за функціонування продовольчого резерву держави, визначають загальні принципи формування, розміщення, зберігання, використання, поповнення та оновлення запасів державного матеріального резерву, а також регулювання відносини у цій сфері.

Таким чином, на державу покладено обов'язки щодо створення соціально-економічних умов, за яких людина може задовольнити свої потреби повноцінного харчування, а також забезпечення ефективної системи продовольчого забезпечення та якості харчування населення, контролю й нагляду за якістю та безпекою харчових продуктів.

На основі проведеного дослідження слід сформулювати такі основні проблеми правового забезпечення формування стратегії продовольчої безпеки держави, як відсутність порядку розроблення державної стратегії продовольчої безпеки на законодавчому рівні, відсутність системного правового регулювання стратегічних напрямів забезпечення продовольчої безпеки та фрагментарність законодавчих актів у цій сфері, нестача практичних механізмів стратегічного забезпечення продовольчої безпеки, таких як система оцінювання й моніторингу загроз, інформаційного забезпечення, обмеженість повноважень державних органів влади, на які покладено виконання функцій із забезпечення продовольчої безпеки, які слід закріпити в окремому законодавчому документі, а саме стратегії продовольчої безпеки.

Необхідно розробити модель державного управління продовольчою безпекою, що визначає об'єкти та суб'єкти державного управління й стратегічного планування, їх функції та завдання, методи управління, систему критеріїв та показників оцінювання ефективності державного управління продовольчою безпекою, методичні підходи до формування та реалізації стратегії продовольчої безпеки держави із застосуванням методології стратегічного планування, систему інформаційного забезпечення оцінювання стану й тенденцій продовольчої безпеки, моделювання оцінювання загроз продовольчій безпеці, моніторингу виконання стратегічних рішень. Для цього необхідно прийняти відповідний законодавчий акт, який врегулював би окреслені стратегічні завдання.

Висновки. Аналіз концептуальних законодавчих актів України у сфері регулювання аграрного сектору економіки та забезпечення продовольчої безпеки показав відсутність комплексного бачення стратегії продовольчої безпеки. Регулювання стратегічних напрямів гарантування продовольчої безпеки держави на законодавчому рівні представлено окремими правовими актами, що охоплюють визначене коло питань. Більшість нормативно-правових актів є загальними та не містять методичних і практичних механізмів та інструментів державного управління гарантуванням продовольчої безпеки. При цьому відсутній комплексний нормативно-правовий документ, що визначав би мету, завдання, суб'єктів та заходи щодо формування й реалізації стратегії продовольчої безпеки.

Специфіка сучасного правового забезпечення продовольчої безпеки полягає у відсутності конкретних напрямів регулювання стратегії продовольчої безпеки держави, що не дає змогу гарантувати продовольчу безпеку на державному рівні комплексно та ефективно. Відсутність єдиної правової основи та системного забезпечення продовольчої безпеки не дає можливості гарантувати її достатній рівень у сучасних умовах. Для вирішення вказаних проблем доцільно розробити модель державного управління продовольчою безпекою та закріпити її на законодавчому рівні для регулювання економіко-правових та організаційних аспектів діяльності держави у сфері захисту продовольчих інтересів і гарантування продовольчої безпеки, подальшого розвитку, систематизації законодавства у сфері продовольчої безпеки та інтеграції з міжнародними правовими нормами.

Список використаних джерел:

1. Батигіна О.М. та ін. Актуальні проблеми правового забезпечення продовольчої безпеки України : монографія / за ред. В.Ю. Уркевича, М.В. Шульги. Харків : Право, 2013. 326 с.
2. Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2013 року № 806-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-p> (дата звернення: 25.08.2019).
3. Шкіринець А.Ю. Сучасні особливості правового забезпечення продовольчої безпеки України. Одеса, 2018. 36 с.
4. Бугера С.І. Якість сільськогосподарської продукції: правове регулювання : монографія. Київ : Бізнес-поліграф, 2012. 424 с.
5. Лушпаєв С.О. Про принципи правового регулювання продовольчої безпеки України. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 1. С. 268–273.
6. Тригуб А.Ю. Адміністративно-правове забезпечення продовольчої безпеки України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Київ, 2012. 18 с.
7. Лушпаєв С.О. Поняття продовольчої безпеки за законодавством зарубіжних держав. *Форум права*. 2015. № 3. С. 135–142.
8. Міляр Л.Ф. Державне регулювання забезпечення продовольчої безпеки: сучасний стан, проблеми та перспективи. *Науковий огляд*. 2015. № 7 (17). С. 1–14.
9. Про державну підтримку сільськогосподарства : Закон України від 24 червня 2004 року № 1877-IV (редакція від 15 серпня 2018 року). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1877-15> (дата звернення: 25.08.2019).
10. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затв. Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29 жовтня 2013 року № 1277. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=MetodichniRekomendatsi> (дата звернення: 25.08.2019).
11. Методика визначення основних індикаторів продовольчої безпеки, затв. Постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання продовольчої безпеки» від 5 грудня 2007 року № 1379 (редакція від 21 жовтня 2011 року). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1379-2007-p> (дата звернення: 25.08.2019).
12. Про продовольчу безпеку України : Проект Закону України від 28 квітня 2011 року № 8370-1. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF6G101A.html (дата звернення: 25.08.2019).

References:

1. Batyghina O.M. (2013). *Aktualjni problemy pravovogho zabezpechennja prodovoljchoji bezpeky Ukrainy* [Actual problems of legal security of food security of Ukraine]. Kharkiv : Pravo (in Ukrainian).
2. Cabinet of Ministers of Ukraine (2013) *Pro skhvalennia Stratehii rozvytku ahrarnoho sektoru ekonomiky na period do 2020 roku* [On approval of the Strategy for the development of the agricultural sector for the period up to 2020]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-p> (accessed: 25 August 2019).
3. Shkirynech A.Ju. (2018). *Suchasni osoblyvosti pravovogho zabezpechennja prodovoljchoji bezpeky Ukrainy* [Modern features of the legal security of food security of Ukraine]. Odesa (in Ukrainian).
4. Bughera S.I. (2012). *Jakistj siljsjkoghospodarskohoji produkciji: pravove rehuljuvannja* [Agricultural product quality: legal regulation]. Kyiv : Biznes-polighraf (in Ukrainian).
5. Lushpajev S.O. (2012). *Pro pryncypu pravovogho rehuljuvannja prodovoljchoji bezpeky Ukrainy* [On the principles of legal regulation of food security of Ukraine]. *Chasopys Kyjivsjkogho universytetu prava* [Journal of the Kyiv University of Law]. No. 1, pp. 268–273.
6. Tryghub A.Ju. (2012). *Administrativno-pravove zabezpechennja prodovoljchoji bezpeky Ukrainy* [Administrative and legal support of food security of Ukraine] (PhD Thesis). Kyjiv.
7. Lushpajev S.O. (2015). *Ponjattja prodovoljchoji bezpeky za zakonodavstvom zarubizhnykh derzhav* [The concept of food security under the laws of foreign countries]. *Forum prava* [The forum of Law]. No. 3, pp. 135–142.
8. Miljar L.F. (2015). *Derzhavne rehuljuvannja zabezpechennja prodovoljchoji bezpeky: suchasnyj stan, problemy ta perspektyvy* [State regulation of food security: current state, problems and prospects]. *Naukovyj oghljad* [Scientific review]. No. 7(17), pp. 1–14.

9. The Verkhovna Rada of Ukraine (2004) Pro derzhavnu pidtrymku silskoho hospodarstva [On state support for agriculture]. Available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1877-15> (accessed: 25 August 2019).

10. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2013) Metodychni rekomendatsii shchodo rozrakhunku rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy [Methodical recommendations for calculating the level of economic security of Ukraine]. Available at: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=MetodichniRekomendatsi> (accessed: 25 August 2019).

11. Cabinet of Ministers of Ukraine (2007) Metodyka vyznachennia osnovnykh indyikatoriv prodovolchoi bezpeky “Deiaki pytannia prodovolchoi bezpeky” [Methodology for determining the main indicators of food security “Some issues of food security”]. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1379-2007-п> (accessed: 25 August 2019).

12. The Verkhovna Rada of Ukraine (2011) Pro prodovolchu bezpeku Ukrainy [About the food security of Ukraine]. Available at: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/JF6GI01A.html (accessed: 25 August 2019).